

**O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI HUQUQIY
TARTIBGA SOLISH: MUAMMO VA YECHIMLAR**

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

Fakultet: Ijtimoiy fanlar

Yurisprudensiya: biznes huquqi yo`nalish talabasi

Shukurov Bexruz Yusuf og`li

Tel : +998507024313

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solish jarayonida mavjud muammo va ularning yechimlari tahlil qilinadi. Maqsad – mamlakatda biznes yuritish uchun qulay huquqiy muhit yaratishning dolzarb masalalarini yoritishdir. Tadqiqot usuli sifatida qonunchilik hujjatlari, amaliy tajriba va tahliliy manbalar qiyosiy o`rganildi*

Kalit so'zlar: *Tadbirkorlik, huquqiy tartibga solish, qonunchilik, iqtisodiy islohotlar, erkin bozor, xususiy sektor, huquqiy muammolar, yechimlar, investitsiya muhiti,*

Kirish qismi: O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatda bozor iqtisodiyotiga asoslangan taraqqiyot yo'li tanlandi. Ushbu jarayonda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va uni huquqiy jihatdan tartibga solish eng muhim vazifalardan biri bo'lib qoldi. Chunki tadbirkorlik nafaqat iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlaydi, balki yangi ish o'rinlari yaratish, aholining turmush darajasini oshirish hamda davlat byudjetini soliqlar orqali to'ldirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, amaliyotda tadbirkorlar duch kelayotgan huquqiy muammolar, ortiqcha byurokratik to'siqlar, qonun hujjatlarining ba'zan murakkab va turlicha talqin qilinishi ularning faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday holatlarda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi aniq huquqiy mexanizmlarni shakllantirish, mavjud qonunchilikni takomillashtirish va xalqaro tajribani joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Shu sababli ushbu mavzuda O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatining huquqiy tartibga solinishi, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi.

Asosiy qism O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan keyin mamlakat oldida turgan eng muhim vazifalardan biri bozor iqtisodiyotiga asoslangan taraqqiyot yo'lini tanlash va xususiy sektorni rivojlantirish edi. Chunki sobiq ittifoq davrida markazlashgan reja iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati cheklangan, erkin bozor munosabatlari deyarli mavjud emas edi. Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirishga, uni huquqiy tartibga solishga katta e'tibor qaratildi. Shu maqsadda

asosiy qonun hujjatlari ishlab chiqildi va tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish uchun huquqiy poydevor yaratildi.

Tadbirkorlik faoliyatining huquqiy asoslari Konstitutsiyada mustahkamlab qo'yilgan bo'lib, unda har kim mulkdor bo'lishi, xususiy mulk daxlsizligi, erkin iqtisodiy faoliyat yuritish huquqi kafolatlangan. Keyinchalik qabul qilingan "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonun, "Xususiy korxonalar to'g'risida"gi Qonun, "Investitsiyalar to'g'risida"gi Qonun, "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi Qonun kabi me'yoriy hujjatlar tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning asosiy manbalari sifatida xizmat qildi.

Yillar davomida davlat tomonidan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, uni rivojlantirishga qaratilgan ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirildi. Xususan, oxirgi o'n yillikda mamlakat rahbariyati tomonidan iqtisodiyotni liberallashtirish, ortiqcha byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yishda qulayliklar yaratish bo'yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Bularning natijasida O'zbekiston Jahon bankining "Biznes yuritish qulayligi" reytingida sezilarli darajada yuqoriladi.

Shu bilan birga, amaliyotda muammolar ham oz emas. Tadbirkorlar ko'pincha huquqiy aniqlik yetishmasligidan, qonunlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklardan, byurokratik to'siqlardan, soliqlarning nisbatan yuqoriligi va sud-huquq tizimidagi muammolardan shikoyat qiladilar. Ayniqsa, kichik biznes subyektlari ko'p hollarda qonunchilikdagi murakkabliklar yoki huquqiy savodxonlikning pastligi sababli qiyinchiliklarga duch keladi.

Yutuqlar haqida to'xtaladigan bo'lsak, birinchi navbatda, tadbirkorlikni boshlash jarayonining sezilarli darajada soddalashtirilgani alohida e'tiborga loyiq. Bugungi kunda yuridik shaxsni ro'yxatdan o'tkazish bir necha soat ichida elektron tarzda amalga oshirilmoqda. Avvallari bu jarayon haftalab vaqt olgan bo'lsa, hozirda "bir darcha" tizimi tufayli tadbirkorlar o'z biznesini tez va oson yo'lga qo'yish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Ikkinchi yutuq sifatida litsenziya va ruxsatnomalarning keskin kamaytirilganini qayd etish mumkin. Oldin yuzlab turdagi ruxsatnomalar talab qilinar edi, hozir esa ularning asosiy qismi bekor qilindi yoki elektron shaklga o'tkazildi. Bu tadbirkorlarning vaqt va mablag'ini tejash bilan birga, korrupsiya xavfini ham kamaytirdi.

Yana bir katta yutuq – bu soliq tizimining soddalashtirilishi. So'nggi yillarda yagona ijtimoiy to'lov stavkalari pasaytirildi, ayrim kichik biznes subyektlari uchun soliq imtiyozlari berildi, elektron hisob-kitob tizimlari joriy qilindi. Natijada tadbirkorlar soliqlarni tez va shaffof tarzda to'lash imkoniga ega bo'ldilar. Shu bilan birga, davlat organlari va tadbirkorlar o'rtasidagi munosabatlarda ochiqlikni ta'minlash maqsadida "Biznes ombudsman" instituti tashkil etildi. Ushbu institut tadbirkorlarning huquqlarini himoya qilishda muhim o'rin tutmoqda.

Biroq kamchiliklar hamon mavjud. Birinchidan, qonunchilikdagi ayrim normalarning bir-biriga zidligi tadbirkorlik faoliyatida muammolarni yuzaga keltirmoqda. Masalan, bir qonunda belgilangan imtiyoz boshqa bir normativ hujjatda cheklab qo'yilishi mumkin. Bu holatda tadbirkorlar o'z huquqlarini himoya qilishda qiynaladilar. Ikkinchi kamchilik – bu sud-huquq tizimining yetarli darajada samarali ishlamasligi. Ayrim hollarda tadbirkorlarning da'volari uzoq vaqt davomida ko'rib chiqilmoqda yoki adolat tamoyillariga to'liq amal qilinmayapti. Natijada, tadbirkorlik muhiti uchun zarur bo'lgan ishonch susaymoqda.

Uchinchi muammo sifatida huquqiy savodxonlik darajasining pastligini keltirish mumkin. Ko'plab kichik biznes vakillari o'z faoliyatini boshlashdan oldin qonunchilik talablari bilan yetarlicha tanish bo'lmaydilar. Bu esa ularning huquqiy xatolarga yo'l qo'yishiga olib keladi. To'rtinchidan, ayrim hududlarda mahalliy hokimiyat organlari tomonidan tadbirkorlikka nisbatan ortiqcha aralashuv holatlari uchrab turadi. Bu esa markaziy hokimiyatning tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash siyosatiga zid ravishda amalga oshirilmoqda. Beshinchidan, ayrim texnik va raqamli xizmatlarning hamon to'liq ishlamayotgani tadbirkorlarga qiyinchilik tug'diradi. Masalan, elektron tizimlarda nosozliklar yoki internet tezligining pastligi sababli ba'zan kerakli xizmatlardan o'z vaqtida foydalanish imkoni bo'lmay qolmoqda.

Shunday bo'lsa-da, mavjud yutuqlar kamchiliklardan ustun turadi. Chunki davlat tomonidan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, huquqiy muhitni takomillashtirish, soliq tizimini liberallashtirish, sud-huquq sohasini isloh qilish va xalqaro tajribani joriy etishga qaratilgan izchil siyosat olib borilmoqda. Kelgusida ham bu islohotlar davom ettirilsa, O'zbekiston iqtisodiyotida tadbirkorlikning roli yanada kuchayadi, kichik biznes va xususiy sektor mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining asosiy tayanchlaridan biriga aylanadi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solish sohasida sezilarli yutuqlarga erishildi. Konstitutsiya va maxsus qonunlarda belgilangan asosiy kafolatlar, so'nggi yillarda qabul qilingan Prezident farmonlari va hukumat qarorlari tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, ular mamlakatda biznes yuritish muhitini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Xususan, tadbirkorlikni ro'yxatdan o'tkazishning soddalashtirilishi, litsenziya va ruxsatnomalarning qisqartirilishi, soliq tizimining liberallashtirilishi, "bir darcha" va raqamlashtirish mexanizmlarining joriy etilishi katta yutuqlar sirasiga kiradi. Bu islohotlar natijasida O'zbekiston xalqaro reytinglarda o'z o'rnini yaxshilab, investitsiya jozibadorligini oshira oldi.

Biroq amaliyotda hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar hamon mavjud. Qonunchilikdagi ayrim qarama-qarshiliklar, sud-huquq tizimining to'liq shaffof emasligi, kichik biznes vakillarining huquqiy savodxonlik darajasining pastligi, ayrim hududlarda byurokratik to'siqlar va mahalliy hokimiyat organlarining ortiqcha aralashuvlari tadbirkorlik muhitini cheklab qo'yimoqda. Bundan tashqari, elektron xizmatlarning texnik nosozliklari va aholining raqamli savodxonlik darajasining yetarli emasligi ham muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Mazkur muammolarni hal etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Qonunchilikni takomillashtirish – amaldagi qonun hujjatlarida uchraydigan zidliklarni bartaraf etish, ularni yagona huquqiy tizim asosida uyg'unlashtirish.

2. Raqamlashtirishni kengaytirish – barcha davlat xizmatlarini elektron shaklga o'tkazish va ulardan foydalanish imkoniyatini soddalashtirish. Shu bilan birga, aholining raqamli savodxonligini oshirishga qaratilgan dasturlarni kengaytirish.

3. Soliq siyosatini liberallashtirish – kichik biznes va yangi startaplar uchun soliq imtiyozlarini kengaytirish, soliq stavkalarini imkon qadar soddalashtirish.

4. Sud-huquq tizimini isloh qilish – iqtisodiy sudlar faoliyatini takomillashtirish, sud jarayonlarida shaffoflikni ta'minlash, arbitraj tizimini keng qo'llash.

5. Biznes ombudsman institutini mustahkamlash – tadbirkorlarning huquqlarini tezkor himoya qilish, ularning muammolarini davlat organlari oldida himoya qiluvchi mustaqil institut vakolatlarini kengaytirish.

6. Huquqiy savodxonlikni oshirish – tadbirkorlar uchun qonunchilikdagi yangiliklar bo'yicha muntazam seminar va treninglarni tashkil etish, onlayn platformalarda bepul o'quv dasturlarini yo'lga qo'yish.

7. Xalqaro tajribani joriy etish – rivojlangan mamlakatlardagi biznesni qo'llab-quvvatlash tajribalarini milliy sharoitga moslashtirish, jumladan, startaplar uchun maxsus dasturlarni yo'lga qo'yish.

8. Hududiy darajadagi muammolarni bartaraf etish – mahalliy hokimiyat organlari faoliyatini tartibga solish, ularning tadbirkorlikka ortiqcha aralashuvlariga chek qo'yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2022.
3. "Tadbirkorlik faoliyatining erkinligi kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – Toshkent, 2000.

4. "Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2012.
5. "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – Toshkent, 2019.
6. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
7. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 1995.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "Harakatlar strategiyasi" farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" farmoni.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi hisobotlari. – Toshkent, 2023.
11. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi materiallari. – Toshkent, 2023.
12. Normatov A., Rasulov R. Tadbirkorlik huquqi. – Toshkent: TDYIU nashriyoti, 2021.